

UDK 82.091:821.111+821.161.2]81-115:167.5(049.2) "XX"
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-7-78-86

The problem of freedom in the dystopian discourse of the novels
"Solar machine" by V. Vynnychenko and "Brave new world" by
A. Huxsley

Проблема свободи в антиутопічному дискурсі романів
"Сонячна машина" В. Винниченка і "Прекрасний новий світ"
О. Гакслі

Ivanna Devdiuk,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor
<https://orcid.org/0000-0003-3435-4694>
dev.ivanna@gmail.com

Іванна Девдюк,
кандидат філологічних наук,
доцент

Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University

Прикарпатський національний
університет

✉ 57 Shevchenko, St.,
Ivano-Frankivsk, 76018

імені Василя Стефаника
✉ 76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57

Original manuscript received October 27, 2018
Revised manuscript accepted November 22, 2018

ABSTRACT

The article deals with common and specific features of actualization of the concept of 'freedom' in the dystopian discourse of the novels "Solar Machine" by Volodymyr Vynnychenko and "Brave New World" by Aldous Huxley. The analysis is done in the plane of the conflict between an individual and society which is marked by the dichotomous oppositions of internal / external freedom, freedom / necessity. The above indicated dichotomies are represented in the text by the vertical movement from top to bottom. In such paradigm a personal consciousness appears in all its doom and hopelessness. The last is reinforced in the text of the novels by remoteness (in V. Vynnychenko) or absence (in A. Huxley) of an individual space. It is proved that in the reflections and experiences of the characters who stand out from the crowd, there are articulated the authors' ideological concepts. A number of such characters in both novels is limited. They are opposed to the obedient inhabitants who constitute the majority of the totalitarian societies. The nonconformists are quite different characters united by their dissatisfaction with real circumstances. They are aware of the fictitious nature of their existence which can not be associated with freedom and happiness. The experience of a personal tragedy is an important factor of existential awakening of the main personages, and therefore their disclosure of the truth. Their comprehension of freedom resonates with its existentialist understanding as an attribute of every person, hence a necessary condition of existence. High achievements of science and technology as well as material goods are regarded to be a form of man's enslavement, remoting a person from himself. However, if Aldous Huxley questions the very dream of the kingdom of free people in a technocratic society, Volodymyr Vynnychenko offers definite, though openly utopian ways to achieve it. In both cases, the very articulation of the problem of freedom stimulates existential search for self-awareness.

Key words: dystopia, discourse, freedom, necessity, mechanization, power, experience.

Вступ. Свобода – один із фундаментальних концептів філософсько-літературного дискурсу, який знайшов неоднорідне потрапляння на різних етапах розвитку гуманітарних вчень. І досі питання свободи в наукових колах є предметом гострих дискусій. Каменем зіткнення для мислителів стала проблема свободи й необхідності, у вирішенні якої актуалізувались полярні підходи до розуміння світу й людини, сформовані в ході розвитку філософської думки. Для прибічників позитивістських доктрин свобода – це усвідомлена необхідність, детермінована об'єктивними законами природи й суспільства. Натомість представники онтологічно-екзистенційних концепцій розглядають свободу як атрибут кожної особистості, фундаментальну характеристику людського існування, яка невіддільна раціоналістичним методом пізнання. У фокусі уваги останніх – окремо взята людина, яка опинилася перед складними викликами індустріалізації і технізації як сил, що розчиняють особисте у всезагальному.

У літературі складна взаємодія людини й машини свого вираження набуває в антиутопії – жанрі, в якому в художній формі сублимується стан відчаю, спричинений деструкцією науково-технічного прогресу. У цьому відношенні першу половину ХХ століття можна вважати добою антиутопій, в яких під сумнів ставиться сама мрія про щасливе майбутнє людства. На противагу утопіям, в антиутопіях дихотомічний зв'язок суспільного й особистого розглядається у проекції свободи й щастя окремого індивіда. Б. Ланін висноує: “[...] антиутопія відрізняється від утопії своєю жанровою орієнтованістю на особистість, її особливості, сподівання і біди” (Ланін, 1993: 158). Відповідно до такої концепції вибудовується конфліктна парадигма творів: якщо в утопіях протиставляються два світи – реальний (негативний) і уявний (ідеальний), то в антиутопіях високоорганізованій дійсності опозиціонуються окремі індивіди, свідомість яких зберігає відносну незалежність. Це одиниці, які перебувають у стані відчаю й туги, викликаних усвідомленням страху і власного безсилля перед абсурдом тоталітаризму. Саме в контексті роздумів і переживань таких героїв актуалізується антропологічно-екзистенційний дискурс, позначений опозиційними концептами свобода / несвобода, влада / воля, щастя / нещастя тощо. Означена модель простежується в романах “Сонячна машина” В. Винниченка та “Прекрасний новий світ” О. Гакслі, які є об'єктом поданого дослідження. Їхнє зіставлення на жанровому рівні як романів антиутопічної парадигми на сьогодні частково здійснено такими літературознавцями, як Г. Баран, Г. Сабат, Г. Сиваченко та ін., однак проблема свободи досі не була предметом компаративного вивчення, що обумовлює актуальність цієї розвідки. Її мета – визначення спільних та відмінних рис експлікації концепту ‘свобода’ в антиутопічному дискурсі названих романів.

Методи та методика дослідження. В основі студії – типологічний підхід, згідно з яким досліджуються різнонаціональні

літературні явища, споріднені за жанрово-тематичними ознаками. Роман “Прекрасний новий світ” О. Гакслі визнано класичним взірцем антиутопії, натомість твір українського автора вирізняється більш складною жанровою структурою. Г. Баран пропонує виділити “Сонячну машину” в “особливу жанрову категорію синтетичного або універсального роману, який є органічним сплавом різнорідних жанрових форм, синтезом утопійного роману з антиутопійним, для якого характерне: в підтексті утопії – схвалення й визнання, в підтексті антиутопії – сумнів і заперечення” (Баран, 2001: 16). Такою формою, згідно з дослідницею, є пантопія, в якій «нерозривно співіснують мрія і зневіра, надія і відчай» (Баран, 2001: 24). Відтак, утопічний дискурс у романі В. Винниченка тісно переплетений з антиутопічним, на відміну від твору О. Гакслі, в якому очевидною є тенденція до заперечення ідеального суспільства. Спільним в обох текстах є анти утопічний дискурс, у смислового полі якого концепт свободи набуває виразних типологічних ознак, що є важливим чинником здійснення порівняльного аналізу. У дослідженні використано філософсько-екзистенційні концепції М. Бердяєва, М. Гайдеґґера, Ж.-П. Сартра, які розглядають свободу як базовий екзистенціаль людського буття.

Результати та дискусії. В обох романах драматичне протистояння особи і влади актуалізується у вертикалі, позначеній ієрархічною опозицією верх / низ. У русі наративу від верху до низу індивідуальна свідомість постає у всій своїй приреченості та безнадійності. Оскільки реальним в антиутопії є “простір надособистісний, державницький, який належить не особистості, а владі” (Ланин, 1993: 161), саме його презентацією здебільшого розпочинаються оповіді, що спостережено у творах українського та англійського авторів. Уособленням влади в “Сонячній машині” є палац президента Мертенса, позначений семантикою квазісакральності. Палац його «гумової величності» іронічно прирівнюється до Версаля, однак, на противагу строгій і величній архітектурі французького класицизму, замок фабриканта – це “страшна кучугура дорогоцінних речей, понакрадуваних, понаграбовуваних і згнєблених негідними руками” (Винниченко, 1989: 6). До світу речей належить і челядь, яка пильно стежить за всім, і сам фабрикант з його “туго збитим тілом” (Винниченко, 1989: 8).

У романі англійського автора форпостом влади, її осердям є Інкубаційно-Кондиціювальний Центр, у якому відбувається соціально-біологічне програмування мешканців Нового світу. Саме тут закладаються основи суспільної ієрархії Світової Держави. Архітектура скляно-нікелевих приміщень, пронизана семантикою механічності й бездушності, артикулюється такими промовистими маркерами, як “холодність”, “пожурість”, “застиглість”, “омертвілість” тощо. У їхнє смислове поле потрапляє й обслуговуючий персонал, представлений ідентичними групами функціональних типів, які становлять невід’ємну частину виробництва. Керівництво, головним уповноваженим якого є

Мустафа Монд, забезпечило безумовну покiрнiсть суспiльства. Якщо в романi українського автора президент для самоутвердження традиційно вдається до рiзних засобiв залякування та утискiв, що, як показує час, не є ефективним, то у “Прекрасному новому свiтi” використовуються новiтнi методи контролю i програмування свiдомостi, спрямованi головню на усунення негативних емоцiй. Створюється iлюзiя тотального щастя за принципом “люби те, що тобі судилося” (Гакслi, 1994(4-5): 69). Фактично, “щастя” у цивiлізованому суспiльствi замiнено “любов’ю до рабства”, реалiзованої шляхом “глибинної, внутрiшньоособистiсної революцiї в людських тiлах i душах” (Хаксли, 1999).

З iншого боку, саме завдяки науково-технiчному прогресу, фiрдовське суспiльство користується всiма благами, про якi лише можуть мряти пересiчнi мешканцi в “Сонячнiй машинi”. Впливає висновок про залежнiсть свободи й щастя людей вiд рiвня iхнього матерiального забезпечення. На це, зокрема, вказує М. Бердяєв: “Нестача “хлiба” – це також нестача “свободи”. Невирiшенiсть економiчного питання не дає можливостi реалiзувати свободу” (Бердяєв, 1949: 100). Розвиваючи тезу, мислитель застерiгає вiд її одностороннього розумiння, вiн акцентує на необхiдностi доминування думки й духу над матерiєю у вибудовуваннi економiки. Власне, у другiй частинi роману В. Винниченка зображена ситуацiя, про яку говорить М. Бердяєв: хлiб, який мав бути порятунком, за задумом Рудольфа, перетворюється на згубу. Подiбно до таблеток соми в Новому свiтi, сонячний хлiб стає панацеєю вiд усiх проблем, уподiбноючи людей до безликої маси, артикульованої в тексті такими промовистими лексемами, як “отара”, “юрба”, “худоба”, “купа атомiв”, “комахи” тощо.

Вiдтак, замiсть суспiльства вiльних людей в обох випадках бачимо царство “мертвотної ситостi” (Гакслi, 1994(5-6): 95). Така свобода як несправжня зводиться до забуття себе, нiвелює в людинi її неповторну сутнiсть, тож не може називатися свободою. Яскраву iлюстрацiю псевдосвободи знаходимо у творi О. Гакслi в епiзодах ностальгiї механiзованої мешканки Лiнди за цивiлізованим свiтом. Спогади жiнки сповненi смутку не за домiвкою, друзями чи коханими, а за примiтивними речами споживацького характеру, зокрема дивною музикою, “що лине з коробки”; чудесними iграми, смачними стравами; красивими картинами, “якi можна не тiльки бачити, а й чути, нюхати й вiдчувати на дотик” тощо (Гакслi, 1994(5-6): 109). Важливiсть рефлексiй Лiнди у тому, що в них цивiлізоване суспiльство проектується крiзь призму сприйняття людини, яка є його органiчною часткою – маленькою деталлю, що випадково випала з величезного механiзму, до якого була прикрiплена. Жiнка не знає i не хоче знати iншого щастя, уособлюючи незворотну згубнiсть влади стандарту на свiдомiсть iндивiда. Порiвняно з механiзованою Лiндою, навiть президент Мертенс з роману В. Винниченка постає бiльш олюдненим, коли вiдчуває несамовиту тугу

за Мартою Пожежею. І те, що цей жабоподібний чоловік хоча б іноді тужить “за самим собою [...] справжнім, дійсним собою” (Винниченко, 1989: 202), дає йому шанс на можливе віднайдення себе. У цьому відношенні його можна поставити в один ряд з неспокійними героями роману, які заради свободи готові пожертвувати власним життям.

Коло таких персонажів в обох романах обмежене, на противагу слухняним автоматам, які становлять більшість у тоталітарному суспільстві. До них належать Еліза, Рудольф, Труда, Сузанна (“Сонячна машина”), Бернард, Гельмгольц, Джон Дикун, Леніна (“Прекрасний новий світ”). Це неоднорідні типи, у кожного з яких своя історія “нещастя”. Попри різні причини незадоволення існуючим станом речей, всіх об’єднує усвідомлення несправжності власного буття, яке не може асоціюватися зі свободою. Переживання особистої трагедії є важливим чинником екзистенційного пробудження героїв, яке веде до самопізнання.

Марк Бернард, до прикладу, відчувається в цивілізованому суспільстві зайвим, проте не через власну проникливість, а фізичний недолік – його зріст менший, ніж у представників “альфа+”, до яких він належить. Ця відмінність не дає йому спокою, є причиною психологічних комплексів, спонукає до роздумів. І якби у нього був вибір, він би радо залишився всередині того суспільства, яке він так зневажає. З позиції філософії існування важливою є сама здатність героя до самозаглиблення, яке веде до пізнання істини. Однак Бернардові так і не вдається остаточно подолати в собі раба, на відміну від Гельмгольца Ватсона, якого можна вважати втіленням усвідомленої свободи. Роздуми Ватсона захоплюють своєю гуманністю і зрілістю, нагадуючи швидше утопію в умовах механістичного світу. Свобода для нього невід’ємна від самопізнання і пізнання інших. Найбільшим щастям для Гельмгольца стає пробудження в ньому прихованої сили поетичного слова, що вперше об’єктивується у вірші про самотність, який є повним запереченням усіх мантрів цивілізованого світу. Незважаючи на загрозу вислання, це відкриття наповнює його існування справжнім змістом, означає свободу як порив, свободу, яка “приходить з іншого світу, суперечить закону цього світу і перекидає його” (Бердяєв, 1949: 92).

У романі В. Винниченка ідея свободи у творчому самовираженні актуалізується в образі Рудольфа Штора, який роками працює над таємничим винаходом, перебуваючи в самоізоляції та забутті. Зважаючи на фізичну ваду вченого, такий стиль поведінки можна розцінювати як крайню форму ескапізму. У ході подій стає зрозуміло, що затворництво вченого наснажене високою метою винайти засіб від будь-якої тиранії. Те, що він відчуває після виявлення геліоніту, аналогічне Ватсоновим осяянням. Йому стають зрозумілими переживання повноти щастя, в яких радість від успіху довгоочікуваного експерименту поєднується з блаженним передчуттям звільнення людини від “залежності від її їжі” [Винниченко, 1989: 228]. У гуманістичних прагненнях вченого ілюстровано приклад істинної любові до свободи, згідно з якою, “По справжньому любить свободу той, хто

утверджує її для іншого” (Бердяєв, 1949: 98).

Вартими уваги в цьому контексті є образи Труди та Макса в романі “Сонячна машина”, в яких неважко розпізнати виразників Винниченкової “чесності з собою”. Бути незалежним для обох – означає не обманювати себе й інших, чинити згідно з внутрішніми почуваннями. Офіційні норми і правила, на переконання Труди, – лише ширма, за якою приховуються найгірші злочини людей. Занепокоєність дівчини стосується не лише її власної свободи, а й навколишнього світу, який потопає у брехні. Тож дівчина прагне вийти за межі унормованого буття, привнести у світ щирість і справжність, яких бракує її оточенню. Очевидна суголосність артикульованих нею думок з постулатами Ж.-П. Сартра, який застерігає від безневинної брехні, вбачаючи в ній загрозу омасовлення свідомості: “Той, хто говорить неправду, виправдовуючись, що всі так чинять, не в згоді з совістю, бо факт брехні означає, що брехні надається універсального значення” (Сартр, 1993: 134).

Власне, на брехні зазвичай вибудовується інформаційна політика в тоталітарних режимах. Її структуру в романі “Прекрасний новий світ” озвучує Мустафа Монд, який посвячує Джона Дикуну в найглибші таємниці управління країною, оголює усі приховані механізми, приводячи співбесідника у стан жаху. Останній, відкриваючи для себе істину рабського щастя з боєм вигукує: “Але я не хочу комфорту. Я хочу, щоб був Бог, поезія, справжня небезпека, я хочу, щоб була свобода, хочу, щоб була чеснота. Я хочу, щоб був гріх” (Гакслі, 1994(7): 128). Однак прагнення хлопця приречені, адже абсолютно позбавлені шляхів реалізації. На відміну від Труди, одкровення приходять до Джона лише після звільнення з полону ілюзій, в якому він перебував в індіанській резервації, наслухавшись чарівно-принадливих розповідей Лінди про далеку чудову країну. Одним із ключових моментів істини для Джона стає смерть жінки, у площині якої розкривається уся абсурдність механізованого світу, кондиційованого проти страху власної кінечності. Жах на її обличчі в момент відходу в потойбіччя є свідченням пробудження в ній людської сутності, здатної пережити власне існування. М. Гайдеггер підкреслює: “Жахливо робиться не тобі чи мені, а людині” [Хайдеггер, 1993: 92]. Іншої конотації для Джона тепер набуває вислів “О прекрасний новий світ”, в якому він чує заклик до боротьби, можливість перетворення “навіть кошмару в щось гарне і високе” (Гакслі, 1994(7): 117). Перебуваючи у трансцендентному стані, хлопець намагається достукатися до свідомості задурманених людей, щоб “дати їм свободу”, проте його відчайдушні наміри виявляються черговою ілюзією, яка розбивається “об панцир дурості” однакових істот “з пустим виразом тупої похмурої ворожості” (Гакслі, 1994(7): 117). Справжнім, “неопоганим” залишаються лише враження від спогадів “про те дивне, прекрасне інше Місце” (Гакслі, 1994(7): 113), образ якого був витворений Ліндою як рай “добра й краси”, однак якого насправді не

існувало. Уводячи поняття “інше місце”, О. Гакслі натякає на термін “утопія”, яке в перекладі означає “місце, якого нема”, таким чином заперечує саму мрію про утопію, а з нею марність спроб Джона зберегти власне “Я” в умовах механістичної дійсності. Людина змушена адаптуватися до системи, в іншому випадку буде нею розчавлена. Відтак єдиний вихід Джон знаходить у смерті, яка стає звільненням від рабського раювання.

У романі В. Винниченка вихід у смерті знаходить вишукана красуня Сузанна, яка витворює власний простір Краси й Мистецтва, відгороджуючись у такий спосіб від зовнішнього світу, позбавленого високих поривань. Її храм – це своєрідна Мекка, де панує гармонія духовного єднання митців та інтелектуалів. Сузанна не вірить у творчий порив примітивного натовпу, смисл життя якого зводиться до задоволення тваринних інстинктів. Диктатура грубої фізичної сили, на її думку, веде людство до катастрофи, загибелі, повертаючи “у лоно звірів, із якого воно вийшло” (Винниченко, 1989: 448). Такі думки є проявом високого рівня самоусвідомлення героїні, її відмінності від матеріального світу речей. Екзистенціали смутку, страху, відчаю, викликані безцеремонним втручанням сонцеїстів у святилище дівчини, яке є смислом її існування, свідчать про стан екзистенціальної ситуації. Останнє спонукає до вибору – або злитися зі споживацьким суспільством, при цьому втратити свободу, або перебувати у постійному протистоянні з ним. Сузанна, подібно до Джона Дикуну, вибирає смерть, чим кидає виклик самій концепції сонячної машини, зосередженій на їжі.

Висновки. Таким чином, проблема свободи в антиутопічному дискурсі романів актуалізується в опозиційній площині внутрішня / зовнішня свобода, свобода / необхідність. Вказані дихотомії визначають структуру та розгортання основного конфлікту творів між суспільством та окремим індивідом. Саме в рефлексіях та переживаннях персонажів, які вирізняються з натовпу, артикульовано авторські світоглядні концепції. Інтерпретація свободи письменниками перегукується з екзистенціалістським її розумінням як атрибуту кожної людини, необхідної умови існування. Досягнення науки й техніки, матеріальні блага розглядаються як засіб поневолення індивіда, що приводить до втрати автентичності. На відміну від О. Гакслі, який ставить під сумнів саму мрію про країну вільних людей в умовах технократичного суспільства, В. Винниченко пропонує конкретні шляхи її досягнення. В обох випадках важливою є постановка проблеми, яка стимулює до самопізнання та самоусвідомлення.

Література

1. Баран Г. Роман-пантопія В. Винниченка “Сонячна машина”: проблематика, особливості поетики / Галина Баран. – Дрогобич: Вимір, 2001. – 194 с.
2. Бердяев Н. Царство духа и царство цесаря / Н. Бердяев. – Париж: YMCA-Press, 1949. – 167 с.
3. Винниченко В. Сонячна машина / В. Винниченко. – Київ: Дніпро, 1989. – 619 с.

4. Гакслі О. Прекрасний новий світ. Пер. з англ. С. Макаренка / О. Гакслі // Всесвіт. – 1994. – № 5–6. – С. 64–119.
5. Гакслі О. Прекрасний новий світ. Пер. з англ. С. Макаренка / О. Гакслі // Всесвіт. – 1994. – № 7. – С. 96–134.
6. Ланин Б. Анатомия литературной антиутопии / Б. Ланин // Общественные науки и современность. – 1993. – № 5. – С. 154–163.
7. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – це гуманізм / Ж.-П. Сартр // Читанка з історії філософії: у 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинка. – Київ: Фірма “Довіра”, 1993. – Кн. 6. : Зарубіжна філософія XX ст. – С. 131–139.
8. Хайдеггер М. Що таке метафізика / М. Хайдеггер. Читанка з історії філософії: у 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинка. – Київ: Фірма «Довіра», 1993. – Кн. 6. : Зарубіжна філософія XX ст. – С. 83–100.
9. Хаксли О. Предисловие [Електронний ресурс] / О. Хаксли // Олдос Хаксли. О дивный новый мир. Пер. с англ. О.Сороки, В. Бабкова. – СПб.: Амфора, 1999. – 541 с. – Режим доступу: <http://lib.ru/INOFANT/HAKSLI/mir.txt>

References

1. Baran H. Roman-pantopiya V. Vynnychenka “Sonyachna mashyna”: problematyka, osoblyvosti poetyky / Halyna Baran. – Drohobych: Vymir, 2001. – 194 s.
2. Berdyaev N. Czarstvo duha i czarstvo cesarya / N. Berdyaev. – Paryzh: YMCA-Press, 1949. – 167 s.
3. Vynnychenko V. Sonyachna mashyna / V. Vynnychenko. – Kyiv: Dnipro, 1989. – 619 s.
4. Haksli O. Prekrasnyj novyj svit. Per. z angl. S. Makarenka / O. Haksli // Vsesvit. – 1994. – № 5–6. – S. 64–119.
5. Haksli O. Prekrasnyj novyj svit. Per. z angl. S. Makarenka / O. Haksli // Vsesvit. – 1994. – № 7. – S. 96–134.
6. Lanin B. AnATOMIYA literaturnoj antyutopyy / B. Lanin // Obshestvennyye nauki i sovremennost. – 1993. – № 5. – S. 154–163.
7. Sartr Zh.-P. Ekzystentsializm – ce gumanizm / Zh.-P. Sartr // Chytanka z istoriyi filozofiyi: u 6 kn. / Pid red. G. I. Volynky. – Kyiv: Firma “Dovira”, 1993. – Kn. 6. : Zarubizhna filosofiya XX st. – S. 131–139.
8. Hkajdegger M. Shcho take metafizyka / M. Hkajdegger. Chytanka z istoriyi filozofiyi: u 6 kn. / Pid red. H. I. Volynky. – Kyiv: Firma “Dovira”, 1993. – Kn. 6. : Zarubizhna filosofiya XX st. – S. 83–100.
9. Hkaksli O. Predislovye [Elektronnyj resurs] / Oldos Hkaksli // Oldos Hhaksi. O divnyj novyj mir. Per. s angl. O.Soroki, V. Babkova. – SPb.: Amfora, 1999. – 541 s. – Rezhym dostupu: <http://lib.ru/INOFANT/HAKSLI/mir.txt>

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються особливості актуалізації концепту ‘свобода’ в антиутопічному дискурсі романів “Сонячна машина” Володимира Винниченка і “Прекрасний новий світ” Олдоса Гакслі. Аналіз здійснено у площині конфлікту між індивідом і соціумом, позначеного дихотомічною опозицією внутрішня свобода / зовнішня свобода, свобода / необхідність. Вказані дихотомії актуалізуються у вертикалі, позначеній ієрархічною опозицією верх / низ. У русі оповіді від верху до низу індивідуальна свідомість постає у всій своїй приреченості і безнадійності, що підсилено периферійністю (у В. Винниченка) чи відсутністю (в О. Гакслі) індивідуального простору. Саме в рефлексіях та

переживаннях персонажів, які вирізняються з натовпу, артикульовано авторські світоглядні концепції. Коло незгодних героїв в обох романах обмежене, на противагу слухняним автоматам, які становлять більшість населення тоталітарних країн. Попри різні причини незадоволення існуючим станом речей, нонконформістів об'єднує усвідомлення несправжності власного буття, яке не може асоціюватися зі свободою і щастям. Переживання особистої трагедії є важливим чинником екзистенційного пробудження героїв, а відтак розкриття ними істини. Інтерпретація свободи, вкладає в уста бунтівних персонажів, перегукується з екзистенціалістським її розумінням як атрибуту кожної людини, необхідної умови існування. Досягнення науки й техніки, матеріальні блага розглядаються в обох романах як форма поневолення індивіда, яка віддаляє людину від самої себе, її внутрішнього «я». У ході дослідження виявлено, що, на відміну від англійського автора, який ставить під сумнів саму мрію про царство вільних людей в умовах технократичного суспільства, український письменник пропонує конкретні, хоча й відверто утопічні, шляхи її досягнення. В обох випадках важливою є сама постановка проблеми, яка стимулює до екзистенційного пошуку, а відтак самопізнання та самоусвідомлення.

Ключові слова: антиутопія, дискурс, свобода, влада, необхідність, механізація, переживання.